

FERDO GESTRIN, *Slovanske migracije v Italijo*, Ljubljana: Slovenska matica, 1998, 295 str.

Pokojni zgodovinar akademik prof. dr. Ferdo Gestrin je bil vsestransko ustvarjalen in izredno ploden znanstvenik in pedagog. Med vsem drugim je bil zelo priljubljen in uspešen univerzitetni učitelj, eden tistih, ki svojega velikega prigaranelega zgodovinskega znanja ne zapirajo v svoje kabinete, ampak ga nesebično delijo z zgodovinskimi »vajenci«, ki so jim zaupani v pedagoško skrb. Ob vsem tem pa so prav njegove pionirske študije migracij slovanskega prebivalstva v Italijo tisto področje njegovega dela, pri katerem se je ime dr. Ferda Gestrina neizbrisno zapisalo v slovensko zgodovino. Prav dr. Gestrin je bil tisti, ki je s svojimi dolgoletnimi raziskavami v ustreznih italijanskih arhivih na drugi obali Jadrana, predvsem v njemu tako ljubi po-

krajini Marke, znanstveni javnosti na obeh straneh tega »morja o slovanskih migracijah« dobesečno odkrival »Italijo«.

Ob vsem tem zato nikakor ni lahka naloga pisati o njegovi monografiji *Slovanske migracije v Italijo*. Omenjene monografije pač ne morem »oceniti«, o njej lahko le poročam in jo priporočam v poglobljen študij. Prav tako ne morem mimo dejstva, da poročam o zadnji monografiji velikega slovenskega zgodovinarja, s katerim sem bil dolga leta povezan tako na osebni kot tudi na institucionalni ravni. Dr. Gestrin je bil namreč ne le moj cenjeni univerzitetni učitelj, ampak tudi dolgoletni delavni, prizadevni, zavzeti in skrbni predsednik Znanstvenega sveta novoustanovljenega Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, katerega prvi upravnik iz vrst redno zaposlenih v njem sem bil v letih 1987–1992. Naj mu bodo sledeče vrstice vsaj moja simbolična oddolžitev, ker pač, ne po svoji krivdi, nisem sodeloval v njegovem zborniku, ki ga je še dočakal živ.

Kot že rečeno, je bilo poglobljeno preučevanje virov in objavljanje raziskovalnih rezultatov o slovanskih migracijah v Italijo eden temeljnih »zaščitnih znakov« prof. dr. Ferda Gestrina. Pričujoča monografija tako predstavlja vrh in krono njegovih dolgoletnih zgodovinsko-pisnih prizadevanj na tem področju, katerega sad je bila vrsta drugih objav, med katerimi velja posebej omeniti njegov prispevek v zborniku *Italia Felix*. Omenjeni mednarodni zbornik o slovanskih in albanskih migracijah v Romagno, Marche in Abruzzi je izšel leta 1988 v Anconi pod uredništvom enega najboljših italijanskih poznavalcev teh vprašanj, prof. dr. Sergia Anselmija. Prof. dr. Ferdo Gestrin, ki so ga Italijani označevali kot »najuglednejšega jugoslovanskega strokovnjaka za medjadransko ekonomsko in socialno zgodovino od zgodnjega srednjega veka do začetka moderne dobe«, je v njem objavil prispevek o migracijah Slovanov v Italijo v jugoslovanski historiografiji. Članek sam je bistveno presegel okvir, zastavljen v naslovu, saj je bil pričujoča monografija v malem.

Kot nam spregovori v predgovoru avtor sam, je ta monografija nastala iz njegove notranje nuje kot sad četrstoletnega obiskovanja in zbiranja gradiva v mnogih italijanskih arhivih in knjižnicah od severa do juga. Kljub temu in drugi znanstveni dejavnosti v zvezi s temi vprašanji v skromnosti, ki pa je odlika velikega znanstvenika, samokritično ugotavlja, da zaradi bogatega, skoraj neobvladljivega gradiva ohranjenih virov v Italiji »pričujoči pregled slovanskih migracij ni popoln niti dokončen«. Snov čaka nove raziskovalce, ki bodo dopolnili nedodelana vprašanja, vendar pa, kot upravičeno sodi, njegovega prikazanega orisa dogajanja, globalno vzeto, tudi poznejši novi rezultati raziskav ne bodo mogli omajati.

Da bodoči raziskovalci teh vprašanj ne bodo šli na pot »goli in bosí«, priča avtorjev uvodni prikaz virov in že obstoječe literature, ki obsega kar 11 knjižnih strani, in to v bistveno gostejšem tisku, kot ga ima glavnina monografije.

Samo jedro monografije je po tematiki razdeljeno na 6 osnovnih poglavij. Prvo poglavje, ki je posvečeno izseljenskem »odhodu«, postavlja migracije v časovni okvir in v tri osnovne faze. Za prvo fazo, ki zajema čas od zgodnjega srednjega veka – od 7. pa do 12. stoletja, je značilno, da so v Italijo prostovoljno ali pod prisilo prihajali

jale manjše ali večje skupine Slovanov kot vojaki ali kolonisti. V naslednji fazi, ki zajema obdobje med 12. in 14. stoletjem, so Slovani prihajali v Italijo predvsem kot sužnji, zadnja faza množičnih priseljevanj pa je dosegla vrhunec v 15. in 16. stoletju, v manjši meri pa slovanskim priseljencem lahko sledimo vse do 19. stoletja. Omenjenim posameznim fazam so posvečeni posamezni deli prvega poglavja s podrobnejšimi predstavitevami zgodovinskih in geografskih okoliščin priseljevanja. Najobsežnejši je seveda del, namenjen predstavitvi množičnega priseljevanja. Posebni podpoglavji predstavljata vzroke in poti priseljevanja ter izvor prišlekov. Med vzroki so pač glavni tisti ekonomski in politični, ki so značilni za izseljevanje nasploh, tako tudi za kasnejše množično izseljevanje Slovencev v 19. in 20. stoletju: revščina in beda, želja po boljšem kruhu, vsekakor pa tudi neurejene politične prilike, vojne, zlasti turška nevarnost, in kužne bolezni. Izvor slovanskih priseljencev se da v posameznih zgodovinskih obdobjih seveda zasledovati različno uspešno, odvisno seveda od zgodovinskih virov, ki jih imamo na razpolago. Tako je bila poglavitni vir sužnjevi Bosna, pa tudi ozemlje blizu obalnih mest, zlasti Dubrovnika. V obdobju množičnih migracij naletimo poleg priseljencev iz Bosne, Hrvaške, v manjši meri Srbije in Črne gore tudi na znaten del priseljencev iz slovenskih dežel. Ti so označeni bodisi po svojem prvotnem kraju (de Lubiana, de Monfalcone, de Petua Sclavonie) ali po oznaki deželne oz. državne pripadnosti (»Kranjec« – Cragnizzo, »Nemec« – Teonicus, Tedesco, de partibus Illyrie, tudi de partibus Sclavonie). Predstavljeni so tudi kraji priseljevanja, posebno tisti v pokrajini Marche – Ancona, Fano, Senegallia, Pesaro, Macerata, Recanati, ki jih je prof. dr. Gestrin, kot že omenjeno, še posebej poglobljeno preučeval, kot tudi manj izraziti v Abruzzih, Romagni, Apuliji, Benetkah in še kje.

Drugo poglavje se ukvarja s priseljenci v novem okolju, z vedno perečimi in včasih tudi zelo bolečimi vprašanji razmerja med domačini in prišleki, ki je med drugim povzročilo tudi obrambno samoorganiziranje slednjih v verskih, ekonomskih in socialnih bratovščinah in podobnih organizacijah. Avtor v teh prikazih v duhu moderne zgodovinskega preučevanja vsakdanjega življenja – prej pogosto zanemarljivega v korist »visoke zgodovine« – še posebej sestopa na slikovito in pogosto kruto raven vsakdanjega življenja. Tako nas v luči podatkov v virih plastično uvede v vsakodnevne spore, pretepe, zmerjanja, zločine, sodbe in obsodbe. Na podoben način nam naniza vrsto vsakodnevnih težav priseljencev, ki tudi poznavalcu novejšje izseljenske zgodovine zvane zelo znano: neznanje jezika, splošno razpoloženje javnega mnenja, naperjeno proti priseljencem, in podobno.

Zelo temeljito in bogato s pestrimi podrobnostmi je tudi naslednje poglavje, ki je posvečeno gospodarskemu in družbenemu vključevanju priseljencev v novo, italijansko okolje. Avtor nam tu pregledno naniza vrsto dejavnosti priseljencev, tako na področju poljedelstva, ki je zaposlovalo dobršen del priseljencev, kot tudi njihovo dejavnost v mestih, kjer so pokrivali široko paleto plasti družbene lestvice, od najvišjega trgovskega sloja oziroma mestnega plemstva, preko najrazličnejših obrtnikov, pomočnikov in vajencev do najemniških vojakov, biričev, težakov, dninarjev, gospodinj, kuharic, hlapcev in dekel ter prostitutk. Naslednji krajši poglavji sta posvečeni

vprašanjem, ki so tesno povezana tudi z modernejšim izseljevanjem: gmotni rasti in družbenemu dvigu priseljencev ter z njima povezani asimilaciji in koncu priseljevanja. Med drugim so podrobneje predstavljeni primeri mešanih porok, ki so v veliki meri pospeševale asimilacijo. Naslednje in vsebinsko zadnje poglavje v knjigi, ki jo sicer zaključujeta povzetka v slovenščini in italijanščini, je posvečeno preostankom migracij. Na prvi pogled gre zgolj za tri znane vasi, Kruč, Stiflič in Mundimitar v pokrajini Molise, kjer so se ohranili sledovi hrvaških priseljencev, sicer pa sledove slovanskega priseljevanja še dandanes zasledimo v govoru domačinov, v toponimih in krajevnih imenih, v priimkih že davno asimiliranih potomcev slovanskih priseljencev. Dr. Gestrin sklene svoje razmišljanje o preostankih migracij z mislijo, ki naj bi »zbirala žerjavico na glavo« vsem italijanskim nacionalističnim prenapetežem: Slovani in drugi emigranti so s svojim množičnim priseljevanjem v kriznem obdobju italijanske zgodovine pridno polnili demografske izgube domačinov ter usmerjali svežo delovno silo v vse nivoje takratnega gospodarstva ter tako prispevali k novemu razcvetu italijanskega polotoka. Torej so, če naj sam nadaljujem, prispevali tudi k temu, da se je sploh lahko razvil italijanski borbeni nacionalizem, včasih tudi povsem biološko. Vem za nekaj tragikomičnih primerov, ko v priimku kakega gorečega današnjega italijanskega »požiralca Slovanov« lahko prepoznamo njegove slovanske korenine.

Že pričujoči skromni opis monografije dr. Ferda Gestrina lepo priča o bogastvu in urejenosti podatkov, ki jih delo vsebuje. Kot že omenjeno, posebno bijejo v oko velike podobnosti med starim in novim izseljenstvom. Knjiga *Slovanske migracije v Italijo* je tako dragoceno izhodišče, ki bo znatno olajšalo in pospešilo vse nadaljnje raziskave na tem področju. Potrebujemo le še raziskovalce, ki bodo vsaj približno njegovega formata. Dr. Gestrin je pač kljub lepi starosti, ki jo je dočakal, žal prehitro končal svoje bogato in plodno delovanje. Tako kot v začetku aprila 1999, ko smo ga, ne da bi vedeli za tragično novico o njegovi smrti, sicer natančnega kot dobra ura, zaman čakali na sejo uredniškega odbora *Dveh domovin / Two Homelands*, bomo vsi, ki smo ga poznali in cenili, zelo občutili njegovo odsotnost.

Andrej Vovko